

Frivillig isolation i danske fængsler

Er tilvalget af isolation fravalget af menneskeretlig beskyttelse?

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Frederik Rom Taxhjelm, ph.d.-stipendiat på Københavns Universitet.

Peter Vedel Kessing, seniorforsker på Institut for Menneskerettigheder og adjungeret professor på Syddansk Universitet.

Abstract¹

Solitary confinement is widely recognised as a serious threat to health and human dignity, permitted under international standards only in exceptional, short-term circumstances, and never for vulnerable individuals. In contrast, Danish law grants all prisoners the right to voluntary isolation – an unregulated practice without procedural safeguards, time limits, or mechanisms to mitigate harm. Drawing on extensive interviews with prisoners held in voluntary isolation, and informed by relevant jurisprudence from the European Court of Human Rights, this article examines its legal implications. The findings suggest that isolation is frequently a response to threats or violence within the prison community, raising serious concerns about its voluntariness. Here, we advance three central arguments. First, that prison authorities employ voluntary isolation as a means of circumventing existing regulations governing protective custody. Second, that the conditions of voluntary isolation may amount to violations of fundamental rights, including the right to privacy and the prohibition of torture. Third, that under such circumstances, these rights cannot be validly waived, nor have they been.

Keywords

Solitary confinement, voluntary isolation, waiver of human rights, torture, prison
Isolation, udelukkelse, menneskerettigheder, rettighedsafkald, tortur, fængsler

Indledning

Noah: Jeg prøvede at holde mig meget for mig selv, men det ser heller ikke så godt ud, fordi så er man ikke en del af fællesskabet. Jeg er blevet overfaldet af samtlige her på den første afdeling. Så kom jeg på en ny afdeling, der blev jeg også overfaldet. Så valgte jeg simpelthen at smutte herovre fra. Det blev for hårdt [...]

1. English title: 'Self-isolation in prison: A waiver of human rights protection?'

Interviewer: Så det er egentlig på to forskellige afdelinger, at du er blevet overfaldet? Og så på den tredje, at du bliver truet til at smugle stoffer ind?

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Noah: Ja, jeg bliver truet af et par bandemedlemmer med en gryde ude i badeværelset til at rende rundt med deres hash. Så det er at spise eller blive spist, så ... Det blev jeg nødt til. Jeg var helt ny på afdelingen.

Noahs vej ind i frivillig isolation er ikke en undtagelse. I danske fængsler og arresthuse anvendes frivillig isolation i betydeligt omfang, ofte som indsattes eget værn mod trusler og vold i fællesskabet. Som Kriminalforsorgen selv anfører i en ny rapport: "En indsat kan vælge frivillig udelukkelse, fx hvis den indsatte føler sig under pres fra medindsatte, eller hvis de er psykisk sårbare" (Kriminalforsorgen, 2024: 48, 119). Det er bekymrende, fordi isolation – også selvvalgt – er veletableret i den internationale litteratur som en særligt skadelig form for afsoning for den indsatte liv og sundhed (Taxhjelm et al., under review; se også Brasholt et al., 2023). Frivillig isolation har da også i en årrække været genstand for både national og international kritik, blandt andre af FN's Torturkomité (CAT, 2016, 2023), Europarådets Torturkomité (CPT, 2002, 2008), Folketingets Ombudsmand (2019) samt Institut for Menneskerettigheder (2025). Ingen af disse forskellige organers anbefalinger er blevet fulgt.

Til trods for denne kritik af frivillig isolation har spørgsmålet kun undtagelsesvist optaget forskningen (Engbo, 2019; Smith og Koch, 2015), og det kun som et principielt, snarere end som et empirisk spørgsmål. Tværtimod har brugen af tvangsmæssig isolation (se eksempelvis Reiter et al., 2018; Wildeman og Andersen, 2020) og *de facto* isolation under varetægtsfængsling (Smith, 2017; Lönnqvist og Smith, 2025; Kessing, 2024) i vidt omfang opnået opmærksomhed, også i offentligheden. Det er på sin vis sigende for, hvordan måske netop 'frivilligheden' af frivillig isolation har skærmet det mod de mest oplagte former for interesse og kritik (Taxhjelm, 2025; Taxhjelm og Cakal, 2025).

Frivillig isolation adskiller sig dertil markant fra alle andre former for isolation i kriminalforsorgen. Hvor tvangsbaseret udelukkelse er underlagt tidsgrænser, dokumentationskrav, løbende monitorering og skadesminimerende tiltag, er frivillig udelukkelse i vidt omfang ureguleret. Det frivillige fravalg af fællesskabet hviler på straffuldbyrdelseslovens § 33, stk. 3, og må forstås som en *rettighed* for den indsatte. Der er imidlertid ingen regler eller vejledninger, der sikrer, at 'frivilligheden' er reel og kan udøves eller tilbagekaldes uden uforholdsmæssige omkostninger for den indsatte.

Formålet med artiklen er todelt. For det første undersøger vi på baggrund af 29 kvalitative interviews med indsatte i frivillig isolation, hvorfor og hvordan indsatte vælger at isolere sig, og hvilke konsekvenser der følger af dette valg. For det andet analyserer vi, om frivillig isolation rejser spørgsmål efter såvel dansk ret som Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) – her navnlig om isolationen kan udgøre umenneskelig eller nedværdigende behandling (artikel 3), og om den indebærer indgreb i retten til privat- og familieliv (artikel 8). Et centralt spørgsmål er her, om indsatte ved at tilvælge

isolation gyldigt har givet afkald på deres menneskeretlige beskyttelse (se også Lindholm, 2024; Rytter, 2022).

På den baggrund tilbyder artiklen den første samlede juridisk-empiriske analyse af frivillig isolation i dansk kontekst og en kvalificering af 'frivilligheden' af frivillig isolation gennem indsattes egne oplevelser. Dertil bidrager vi til en præcisering af rækkevidden af statens EMRK-forpligtelser, herunder spørgsmålet om gyldigheden af rettighedsafkald ved langvarig, ureguleret selvisolation.

Artiklen forløber som følger: Først gennemgår vi den historiske regulering af frivillig isolation, og hvordan og hvornår det fik status af rettighed. Dernæst sammenligner vi denne regulering med alle andre former for isolation i kriminalforsorgen, her særligt brugen af beskyttelsesisolation af sårbare grupper af indsatte. Herefter følger en kort beskrivelse af, hvordan interviewene er indsamlet, inden vi overgår til at beskrive de indsattes oplevelser af at tilvælge isolation. I de resterende afsnit gennemgår vi forholdet mellem frivillig isolation og beskyttelsesisolation; om isolation kan udgøre umenneskelig og nedværdigende behandling; samt om det kan udgøre et indgreb i retten til privat- og familieliv. Afslutningsvist konkluderer vi på artiklens bidrag, og på hvad vi samlet finder er en bekymrende praksis henset til den danske stats menneskeretlige forpligtelser.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Reguleringen af frivillig isolation

Frivillig isolation er intet nyt fænomen. Det reguleres så vidt ses første gang i Justitsministeriets cirkulære om enerumsanbringelse fra 1978. Det fremgår af § 2, stk. 1, i cirkulæret, at "indsatte kan anbringes i enrum [udelukkelse fra fællesskab], såfremt vedkommende på grund af særlige omstændigheder anmoder derom" (Justitsministeriet, 1978). Der er således ikke tale om en ret til at komme i frivillig isolation. Det er en mulighed ("kan anbringes"), som afhænger af fængselsmyndighedernes konkrete vurdering.

Cirkulæret blev ændret i 1986, hvor bestemmelsen fik følgende ordlyd: "Indsatte, der er anbragt i lukket institution, anbringes i enrum, såfremt de anmoder derom, og pladsforholdene tillader det. Indsatte, der er anbragt i åben institution, kan anbringes i enrum, såfremt vedkommende på grund af særlige omstændigheder anmoder derom" (Justitsministeriet, 1986). Indsatte i lukkede fængsler fik således et egentlig retskrav på at komme i frivillig isolation (såfremt pladsforholdene tillader det), mens det som tidligere stadig kun var en mulighed for indsatte i åbne fængsler, idet det fortsat afhang af fængselsmyndighedernes konkrete vurdering.

Med vedtagelsen af straffuldbyrdesloven i 2000 blev bestemmelsen på ny ændret og tilføjet som § 33, stk. 3. Det følger heraf, at "såfremt den indsatte selv ønsker det og forholdene tillader det fuldbyrdes fængselsstraffen uden eller med begrænset fællesskab". Ændringen indebærer, at indsatte i åbne

fængsler nu også – ligesom det tidligere var tilfældet for indsatte i lukkede fængsler – får et egentlig retskrav på, at afsoningen kan gennemføres i frivillig isolation.

Adgangen til frivillig isolation omtales ikke nærmere i lovbemærkningerne til straffuldbyrdelsesloven (Justitsministeriet, 1999). Men spørgsmålet blev drøftet i den betænkning fra 1989, som en arbejdsgruppe under Straffelovrådet udarbejdede, som lå til grund for udkastet til straffuldbyrdelsesloven. Her redegøres først for hidtidig praksis og dernæst for, hvorfor indsatte, efter Rådsmedlemmernes opfattelse, tilvælger frivillig isolation:

Begrundelsen for en anmodning om frivilligt enrum kan være et principielt ønske om at udstå straffen uden fællesskab med andre indsatte. I almindelighed vil begrundelsen imidlertid være et ønske om at undgå pres og trusler fra de medindsatte på grund af gældsforpligtelser o.l. (Justitsministeriet, 1989: 84).

Udvalget foreslår, at de indsattes ret til frivillig isolation lovfæstes (som det skete i § 33):

[Det] bør efter arbejdsgruppens opfattelse tillige fremgå af loven, at den dømtes ønske om at udstå straffen uden fællesskab – eller med begrænset fællesskab – skal respekteres. Et sådant ønske bør altid imødekommes, såfremt begrundelsen herfor er et ønske om at undgå trusler og pres fra de medindsatte. Men også et mere principielt ønske om at udstå straffen uden fællesskab med andre dømte bør imødekommes (Justitsministeriet, 1989: 100).

Frivillig isolation er således gået fra i 1978 at være en mulighed for indsatte afhængigt af den enkelte institutionsleders beslutning, til med straffuldbyrdelsesloven fra 2000 at være et egentlig retskrav for alle indsatte (henset til pladsforholdene). Som arbejdsgruppen fremhæver, er det et ønske, der "altid" bør imødekommes.

Hvad der imidlertid er påfaldende er, at frivillig udelukkelse derudover ikke er nærmere reguleret i lovgivningen eller i tilhørende bekendtgørelser eller vejledninger. Det står i skarp kontrast til tvangsmæssig isolation i kriminalforsorgen.

Overblik over brugen af isolation i danske fængsler

Der er overordnet tre måder, hvorpå fængselsmyndighederne kan anvende isolation *tvangsmæssigt* i danske fængsler.² Det kan for det første ikendes disciplinært, som en straf for en begået utilladelig handling, jf. § 67 i

2. Her er ikke medtaget kortvarige ophold i observations- og sikringscelle, ligesom isolation af varetægtsarrestanter, som besluttet af retten, jf. §§ 770a – 770e i retsplejeloven, heller ikke er medtaget. Ligeledes kan de generelle forhold under varetægt udgøre *de facto* isolation (Smith, 2017; Lönnqvist og Smith, 2025).

straffuldbyrdelsesloven. Sådelt 'strafcelle' kan ikendes op til 14 dage og i særlige tilfælde op til 4 uger, jf. § 70.

Isolation kan for det *andet* ikendes for at forebygge fremtidige utilladelige handlinger for bl.a. at opretholde orden og sikkerhed – såkaldt 'tvungen udelukkelse fra fællesskab', jf. § 63 i straffuldbyrdelsesloven. Der er ikke, som for ikendelse af strafcelle, nogen lovgivningsmæssige tidsgrænser for tvungen udelukkelse fra fællesskab, men der er præcise regler om monitorering af den udelukkede.

Endelig kan isolation for det *tredje* ikendes for at beskytte den indsatte mod overgreb fra andre indsatte i op til fem dage, jf. § 63. stk. 2. Sidstnævnte omtaler vi som 'beskyttelsesisolation', hvilket vi nærmere drøfter nedenfor.

Mens der for de tre former for tvangsmæssig isolation enten er tidsgrænser (for strafcelle 14 dage og for beskyttelsesisolation fem dage) eller en detaljeret regulering, der sikrer løbende monitorering og forbedring af isolationsvilkårene over tid (tvungen udelukkelse fra fællesskab), så er frivillig isolation som sagt ikke reguleret. Det betyder, at der hverken er tidsmæssige grænser eller regler, der sikrer at fængselsmyndighederne løbende monitorer isolationsvilkårene eller afbøder dens skade.

Alle fire former for isolation gennemføres som udgangspunkt på den samme måde. Den indsatte sidder i princippet alene i en celle – sin egen celle eller en celle på en særlig isolationsgang (Folketingets Ombudsmand, 2019) – kun afbrudt af en times gårdtur hver dag. Under isolationen kan den indsatte formelt set udøve sine sædvanlige rettigheder, herunder telefonere, få besøg og arbejde i cellen. Principielt er forholdene dog for indsatte i strafcelle mere restriktive end forholdene for indsatte, der er udelukket fra fællesskabet. De vil ofte ikke blive tilbudt fællesskab med en anden isoleret indsat til eksempelvis at afvikle gårdturen sammen. Dertil kan forholdene være mere restriktive for tvungne udelukkelser end for frivillige udelukkelser. Men fordi frivillig isolation ikke nærmere er beskrevet i regler eller vejledninger, findes der ingen pålidelige nationale standarder, ligesom tidligere forskning har fundet markant variation i praksis på tværs af fængsler (Taxhjelm, 2025; Taxhjelm og Crewe, 2025).

Selvom der vides meget lidt om frivillige isolationer, er de udbredte i danske fængsler. Fra 2019-2023 er der årligt gennemført 684-844 frivillige udelukkelser, og omkring 6 % af personer i fængsler og arresthuse har på et tidspunkt tilvalgt isolation (Taxhjelm og Kessing, 2025). Frivillig isolation kan derfor også findes i de fleste institutioner på tværs af sikkerhedskategorier, ligesom de dertil er væsentligt længere end tvungne udelukkelser. Lidt under halvdelen af frivillige udelukkelser er over fjorten sammenhængende dages varighed (Taxhjelm og Kessing, 2025). Hermed klassificeres de efter internationale standarder som 'langvarige' (UN, 2015).

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Særligt om beskyttelsesisolation

Af de tvungne udelukkelse er det et mindretal, der anvendes som beskyttelsesisolation i op til fem dage for at beskytte den indsatte mod overgreb i fællesskabet. Fra 2019-2023 er det kun i 4,7-8,4 % af tilfældene (Direktoratet for Kriminalforsorgen, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024). Ikke kun gennemføres der overordnet færre tvungne end frivillige udelukkelse, det er således også kun undtagelsesvist, at disse anvendes som beskyttelsesisolation.

Beskyttelsesisolation blev mulig ved en ændring af straffuldbyrdsloven i 2012. Før var der ikke hjemmel til tvangsmæssigt at udelukke en indsat af hensyn til den pågældendes egen sikkerhed. Men det var Justitsministeriets vurdering, at der i særlige tilfælde kunne være behov for en sådan hjemmel. Det fremgår af forarbejderne til loven, at:

Det er ikke hensigten med forslaget at ændre på straffuldbyrdslovens forudsætning om, at indsatte, som er truet, må overflyttes til en anden afdeling eller afsoningsinstitution. Formålet med forslaget er alene at give kriminalforsorgen et ekstra redskab i de tilfælde, hvor ingen andre forhåndenværende foranstaltninger umiddelbart er tilstrækkelige til at sikre den pågældende indsatte sikkerhed. Det forudsættes således, at udelukkelse fra fællesskab af hensyn til den pågældendes sikkerhed kun anvendes som sidste udvej (Justitsministeriet, 2011: afsnit 3.8.3.2).

Beskyttelsesisolation skal altså være så kortvarig som mulig, og højst fem dage, og kan kun anvendes helt midlertidigt, indtil der er fundet en varig løsning, som eksempelvis at flytte den indsatte.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (EMD) har i flere domme forholdt sig til beskyttelsesisolation og udtalt, at tvangsmæssig isolation af hensyn til den indsatte egen sikkerhed ikke kan retfærdiggøres. EMD har dog ikke fastslået, at beskyttelsesisolation i sig selv er en krænkelse af EMRK, herunder af artikel 8 eller 3.

EMD fastslog eksempelvis i en sag om en indsat, der var isolationsfængslet i en særligt sikret afdeling i 47 dage i et Cypriotisk fængsel, at:

[...] the applicant was placed in solitary confinement in order to ensure his own protection. However, the Court does not consider that this reason can justify the applicant's detention in solitary confinement (ECtHR, 2010b: pr. 71).

I tidligere sager har Domstolen ligeledes anført, at det aldrig kan retfærdiggøres i et retssamfund tvangsmæssigt at isolere indsatte af hensyn til deres egen sikkerhed (se ECtHR, 2007b: pr. 104), ligesom det ikke kunne retfærdiggøres, at tyrkiske myndigheder tvangsmæssigt isolerede en homoseksuel mandlig indsat for at undgå chikane og trusler mod ham:

The Court notes the prison authorities' concern that the applicant risked being physically abused. Admittedly, such fears cannot be said to be totally unfounded in so far as the applicant had himself complained of intimidation and bullying while he had

been detained with other inmates. However, even if those fears made it necessary to take certain security measures to protect the applicant, they do not suffice to justify a measure totally isolating the applicant from the other prison inmates (ECtHR, 2012d: pr. 42).³

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

For at undersøge brugen af frivillig isolation i danske fængsler, herunder om frivillig isolation i praksis fungerer som beskyttelsesisolation, gennemførtes et stort antal interviews med frivilligt isolerede indsatte.

Interviews med frivilligt isolerede indsatte

Den empiriske basis for artiklen er 29 kvalitative interviews med frivilligt isolerede indsatte, der stammer fra et større forskningsprojekt gennemført af den første forfatter. Isolerede indsatte udgør en særlig 'hard-to-reach' og potentielt sårbar gruppe af informanter, hvilket har stillet særligt høje etiske krav til den metodiske gennemførelse. Projektet er desuden godkendt af Direktoratet for Kriminalforsorgen. På grund af de indsattes isolerede status var traditionelt feltarbejde ikke en mulighed. I stedet blev informationsbreve og samtykkeerklæringer omdelt til alle frivilligt isolerede i de deltagende institutioner. Indsatte i syv institutioner, inklusive arresthuse, åbne og lukkede fængsler, tilkendegav interesse. Interviews blev herefter gennemført ansigt-til-ansigt og typisk i besøgsrum. De syv institutioner spredte sig på tværs af alle regioner i Danmark.

Deltagerne var alle mænd, men havde meget varierede baggrunde. Nogle havde været isoleret i uger, mens andre talte den i år. Der blev ikke foretaget nogen selektion blandt de interesserede, og institutionerne blev ligeledes bedt om ikke at påvirke udvælgelsen. Den langsomme rekruttering betød imidlertid, at ingen havde været isoleret i kortere end to uger, hvormed de er særligt egnede til at give indblik i langvarig frivillig isolation (samplet er detaljeret beskrevet andetsteds, se Taxhjelm, 2025; Taxhjelm og Cakal, 2025; Taxhjelm og Crewe, 2025).

Interviewene fokuserede fortrinsvist på beslutningen om at isolere sig, oplevelsen af isolationen, forskellen mellem hvad de indsatte havde forventet set i forhold til den hverdag de oplevede i isolation, samt deres forventninger om at vedblive med at være isoleret. Alle interviews blev optaget, transskriberet og kodet i NVivo.

3. EMD fastslog endvidere, at isolation med henvisning til seksuel orientering udgjorde forskelsbehandling i strid med artikel 14, samt at det påhviler fængselsmyndighederne at løfte bevisbyrden for, at forskelsbehandlingen er saglig og proportional.

Er frivillig isolation reelt beskyttelsesisolation?

For næsten samtlige interviewede mænd er isolationen knyttet til oplevelser med udsathed og utryghed i det brede fængselsfællesskab. Isolation kan således være resultatet af selv at være blevet viktimiseret – fysisk, seksuelt, økonomisk – men også at have overværet, at andre bliver ofre for vold. For langt de fleste er formålet med den frivillige isolation et akut forsøg på at opnå en grad af sikkerhed, de ikke oplever systemet kan garantere dem:

Mads: Så står jeg bare på en afdeling med en masse mennesker, jeg overhovedet ikke kender, og vagten har bare lukket mig ind og lukket døren. Så går jeg ind på min celle, så går der to minutter, så kommer der en, der siger "Hey! Du skal lige holde denne her telefon her". Så siger jeg "Hvorfor skal jeg det?" "Jamen jeg skal lige- jeg skal", du ved. Så kommer de med deres begrundelse, "Fordi jeg skal lige ovre og træne", du ved. Nå okay, fint, jeg holder telefonen. Så går der to timer, så kommer han og beder om telefonen igen, og så er den i stykker, men jeg har kun haft den i lommen. Så skal jeg betale 3000 for en telefon ... så kører den ... Altså. Hvor er vagternes beskyttelse af min krop henne? Så pludselig så kommer der en masse mænd ind på min celle, så får jeg en ny telefon i hånden "Du skal bare overføre 10.000 lige nu!"

Mange indsatte fortæller om at være meget bange forud for valget om isolation. Alt fra at ville forlade en bande, at have vidnet i sin straffesag eller af anden grund at have en udsat position i fængselshierarkiet er alle veje ind i frivillig isolation (se også Taxhjelm, 2025).

Det er dog langt fra alle mændene, der overhovedet kendte til muligheden for at blive isoleret, da de ankom til fængslet eller arresthuset. De mænd, der er mistænkt eller dømt for seksualforbrydelser, beretter alle om, at introduktionen til institutionen af betjentene inkluderede, at de fik at vide, at deres sikkerhed ikke kunne garanteres: *"De sagde bare til mig, at med den dom, du står til, uanset om du har gjort det eller ikke har gjort det, så sætter man dig i isolation"* (Sander). Det stigma, der knytter sig til kriminalitetens art, gjorde dem med andre ord til oplagte mål for andres vold og chikane, og de blev derfor opfordret til at gå i frivillig isolation:

August: Betjentene har jo sagt, "Man ved aldrig" ... Ved aldrig, hvor der en syg mand, som man ikke ved er syg og- og- og lige pludselig er blandt jer og dig, og ved noget om dig, fordi han har læst alle mulige ting, og danner sit eget billede af dig og- og hakker dig ned.

Fordi betjentene ikke kan varetage deres sikkerhed i fællesskabet, oplever de intet alternativ til isolationen, som derfor kan fortsætte i månedsvis – og for nogle i årevis. Flere indsatte oplever derfor ikke udelukkelsen som frivillig, men forstår snarere de meget begrænsede vilkår i isolation som en straf. *"Det kan godt være, at det hedder frivillig isolation, men jeg har fandme ikke siddet der frivilligt i en hel måned nu"* (Victor). Noget af det mest belastende

beskrives her som det ubehag, der knytter sig til ikke at vide, hvornår isolationen meningsfuldt kan afsluttes.

Da der i 2012 blev indsat hjemmel i straffuldbyrdelsesloven til beskyttelsesisolation, blev det samtidigt fremhævet i forarbejderne til lovændringen, at det ikke var hensigten at ændre på lovens forudsætning om, at "indsatte, som er truet, må overflyttes til en anden afdeling eller afsoningsinstitution". Som vi har vist, gennemføres der meget få beskyttelsesisolationer. Samtidig viser interviewene, at en meget stor del af de frivilligt udelukkede reelt vælger isolation af hensyn til deres egen sikkerhed som følge af trusler, vold eller overfald fra andre indsatte.⁴ Nogle ligeledes på opfordring fra fængselspersonalet. Om end isolationen således formelt er frivillig, opleves den for mange snarere som tvang.

De interviewedes beskrivelser indikerer således, at frivillig isolation i mange tilfælde træder i stedet for beskyttelsesisolation. Eller med andre ord at den snævre adgang til at isolere indsatte af hensyn til deres egen sikkerhed (undtagelsesvist og maksimalt i fem dage) så at sige 'omgås' ved, at grupper af særligt sårbare indsatte – som eksempelvis seksualforbrydere – opfordres til og vælger at gå i frivillig isolation.

At et stort antal frivilligt udelukkede vælger isolation af hensyn til egen sikkerhed indebærer således, at forudsætningen bag lovændringen i 2012 – om at "indsatte, som er truet, må overflyttes til en anden afdeling eller afsoningsinstitution" – ikke opfyldes.

Dette uklare forhold mellem beskyttelsesisolation og frivillig isolation er dog ikke det eneste juridisk betænkelige ved frivillige udelukkelser. I det følgende vil vi ligeledes vurdere, om det kan krænke forbuddet mod tortur.

Er frivillig isolation umenneskelig eller nedværdigende behandling?

Det vil altid bero på en individuel vurdering om en konkret isoleret indsat udsættes for tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling i strid med artikel 3 (herefter tortur mv.).

Frivillig isolation har endnu ikke været behandlet af EMD. Men Domstolen har i en række sager forholdt sig til tvangsmæssig isolation og fremhævet, at isolationsfængsling er en slags fængsling i fængslet, som kun må ske helt undtagelsesvist. Isolationsfængsling er "a form of 'imprisonment within the prison', [which] should be resorted to only exceptionally and after every precaution has been taken" (ECtHR, 2006: pr. 139). EMD's praksis er imidlertid restriktiv, og der skal meget til, før tvungen isolationsfængsling er blevet anset for tortur

4. Den samme motivation til isolation bemærker 1989-betænkningen fra arbejdsgruppen under Straffelovrådet (Justitsministeriet, 1989); rapporten fra 2001 fra Justitsministeriets arbejdsgruppe (Justitsministeriet, 2001) samt Folketingets Ombudsmand i sin Temarapport (Folketingets Ombudsmand, 2019).

mv. efter artikel 3.⁵ Skal vi vurdere, om frivillig isolation kan udgøre tortur mv., kan vi tage udgangspunkt i de tre forhold, som EMD navnlig lægger på ved artikel 3-vurderingen: i) indvirkningen på den isoleredes helbred; ii) forholdene under isolation; og iii) tidsrummet (Christoffersen et al., 2024).

Indvirkning på fysisk og psykisk helbred

Det er veldokumenteret, at isolation, herunder selv kortvarig isolation, kan udgøre en signifikant belastning for den indsatte sundhed og liv (se eksempelvis Brasholt et al., 2023; Taxhjelm et al., under review).

Isolationen påvirker mennesker forskelligt, men der kan ikke være tvivl om, at visse isolerede påvirkes stærkt negativt. De interviewede mænd beskriver at have svært ved at sove, at deres hukommelse og koncentration svigter dem, ligesom de beretter om større ængstelighed og ustyrlig gråd. "Man sidder for meget med sine egne tanker", som Malthe siger, "Jeg tager meget medicin. Det gjorde jeg ikke før".

Sebastian: Altså jeg har været tæt på flere- flere gange, altså hvor- hvor det simpelthen har været ... jeg ved ikke, om man kan sige- altså det- men en eller anden form for point of no return, ikke?

Interviewer: Når du siger tæt på, tæt på hvad så?

Sebastian: Jamen tæt på at miste forstanden. Altså, jeg kan jo ikke sige, jeg har været tæt på, fordi det- det-det er jo sådan lidt- du ved jo ikke rigtigt, hvornår du er der, men jeg- jeg- jeg har kunne mærke nogle- nogle- nogle- altså jeg har virkelig kunne mærke nogle gange, hvor ... (suk) opgiveness og meningsløsheden, den- den er sådan overalt.

De indsatte, der er mest påvirkede heraf, bruger meget voldelige beskrivelser for at sætte ord på isolationens psykologiske pres. De manglende indtryk i isolation leder til en fysisk og eksistentiel klaustrofobi, hvor de beskriver at "rådne op indefra", at de "går i opløsning", eller at cellens vægge "bevæger sig indad" – "jeg drukner i mig selv", som Gustav siger. Valdemar led af voldsom socialangst, som gjorde fællesskabet umuligt at opholde sig i – samtidig som at isolationen forstærkede hans allerede nærværende forestillinger om selvmord:

Valdemar: Jeg var ... enormt presset og har levet på flugt, inden jeg kom her ... Så jeg var i sådan- en fase af ... (pause) ... Ja, jeg vil sige selvmord på det tidspunkt, inden jeg blev anholdt ... (suk). Så det har desværre bare, man kan sige, forstærket enormt meget herinde ... fordi ... ja, dels omstændighederne, hvor man er her- og- ... ressourcerne, eller mangel på samme ... og så min sådan ... Det jeg kommer ind med, altså, én ting er at man kommer ind og har en fysisk skavank, som jeg også har, men jeg var bare knækket, øh ... så det der, den mentale del af det, er- desværre spolet rigtigt meget et dårligt sted hen [...] Lyde. Øh ... Råberi. Ud ad vinduerne eller lignende, som ... Jeg

5. Jf. bl.a. ECtHR, 2006 med accept af isolation i 8 år og 2 måneder; ECtHR, 2012b med isolation i 2 år og 9 måneder; og ECtHR, 2004 med isolation i 3 år og 6 måneder.

prøver at sige til mig selv, at de- de kan jo selvfølgelig ikke komme ind til mig, men ... Der er mit hoved bare ikke ... så ... jeg kigger mig selv i spejlet halvtreds gange om dagen og siger, "Træk vejret, det går nok" og lignende ... (pause) ... Og det er også årsagen til, at jeg er i isolation, fordi jeg er så syg, som jeg er ... Så jeg føler mig fanget i min krop (græder) og har haft ... og har til dato ... masser af dage, hvor jeg ... tænker, at nu lukker jeg øjnene, og så gider jeg ikke at åbne dem igen.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

De indsatte beskriver således cellen som "et lille bur", "et hul i jorden", eller mest billedligt som et hus i brand uden udgang. Isolationen kan dermed opleves som en nær-død eller en levende-død, der hos flere er ledsaget af selvskade og selvmordstanker (Taxhjelm og Crewe, 2025).

Forhold og aktiviteter

Der er ingen officielle oplysninger om, i hvilket omfang frivilligt udelukkede har adgang til aktiviteter og undervisning. På baggrund af interviewene virker det ikke generelt til at være tilfældet, idet sådanne aktiviteter forudsættes at blive udøvet i fællesskab.

Mads: Man kan ikke læse i skolen, bare fordi man sidder isoleret. Selvom jeg siger til dem 'Prøv at høre, I kan bare give mig bøgerne, så skal jeg nok selv læse det herinde, og så kan I bare sende mig til eksamen', men nej det kan ikke lade sig gøre.

Der er ikke nogen af de interviewede, der på forhånd vidste, at aktiviteter under straffuldbyrdelsen, herunder resocialisering i form af eksempelvis uddannelse, værksteder og programmer, ikke længere ville være tilgængelige for dem under isolationen:

Magnus: Jeg vil sige, at når jeg tænker over det nu, så- så er det her helt klart den hårdeste afsoning, jeg har prøvet.

Interviewer: Og hvad- hvad er det man- eller hvordan er det hårdere? Hvad er det ligesom-?

Magnus: Ensomheden.

Interviewer: Ja.

Magnus: Den rammen tit (lang pause).

Interviewer: Men jeg tænker nu, hvor du har siddet isoleret så længe altså, kan du prøve at- altså hvordan kan du mærke det på dig selv?

Magnus: (Dyb vejrtrækning) Åh ... Jeg- jeg kan tit føle mig trist, altså, jeg føler mig ... hvad skal man sige ... føler mig alene ... Jeg er helt alene.

Mest af alt beskriver de således det ødelæggende ved at føle sig overladt helt til sig selv, til tomheden af isolation og til meningsløsheden af tiden i fængsel.

Tidsrummet

Ved artikel 3-vurderingen lægges der også vægt på, hvor lang tid den pågældende har været udsat for behandlingen. Som gennemgået er frivillige udelukkelser markant længere end tvungne udelukkelser (Taxhjelm og Kessing, 2025). Anden forskning har ligeledes fundet, at frivillige isolationer er den isolationstype af gennemsnitligt længst varighed i kriminalforsorgen (Taxhjelm et al., under review). Det er her en skærpende omstændighed, at der ingen tidsbegrænsninger er for frivillig isolation, og en del interviewede fortæller også, at de har siddet isoleret i halve og hele år. Som August bemærkede efter seks måneders isolation:

Interviewer: Har de prøvet på at gøre noget for, at du kan komme ud af isolationen?

August: Nå ja, det er fordi, hvis man står inde i systemet som frivilligt isoleret, så gør de noget faktisk for at få én ud. Så kommer de en gang om ugen og taler om "Nå, hvordan går det nu i isolationen? Skal vi til at ud af det, eller skal vi blive i det?" Så får man en samtale omkring det, siger de. Det fortalte de her den anden dag (sukker). Det kunne jeg da godt have brugt altså. Det ville jeg da gerne have haft. "Hvorfor fanden har I ikke givet mig det", tænkte jeg. Det sagde jeg ikke, men ... Så der er- har ikke rigtig været den store, hvad skal man sige, støtte eller sådan. De har ikke kommet og villet snakke med mig eller have mig ud af det.

Mange af de interviewede fortæller, at de har svært ved at komme ud af den frivillige isolation, blandt andet fordi de frygter, at andre indsatte opfatter dem som "stikkere" eller "klamme", fordi de har valgt at gå i frivillig isolation. De frygter derfor for deres egen sikkerhed, hvis de afbryder isolationen.

William: Men hvis jeg smuttede herfra og fortalte dem- at- at jeg har været i frivillig, så, ja, alle ville jo tænke "Hvorfor har han været i frivillig?", ik? "Har han stukket nogen? Har han- har han lavet noget klamt?" ... Jeg ville være stemplet for evigt, også selvom jeg ikke har gjort nogen af de ting.

Er frivillig isolation artikel 3-stridig?

Ses der på de tre forhold, som EMD navnlig tillægger vægt ved vurderingen af, om tvangsmæssig isolation er i strid med artikel 3, må det ud fra en samlet vurdering antages, at forholdene for frivilligt isolerede i konkrete tilfælde kan udvikle sig til at være i strid med artikel 3. Det vil særligt kunne være tilfældet i forhold til sårbare indsatte, som er i langvarig frivillig isolation.

Højesteret fandt imidlertid i U.2024.4708H, at det hverken var i strid med artikel 3 eller 8, at en indsat havde været frivilligt isoleret i cirka ét år. Sagen drejede sig om en indsat, der på grund af Aspergers syndrom ikke kunne tåle støj. Han ønskede selv at blive overført til pension eller åbent fængsel, men blev af fængslet tilbudt ørepropper. Med henvisning til sikkerhedsmæssige hensyn kunne andet høreværn ikke tillades. Han blev under isolationen tilset af en læge cirka to gange månedligt og blev derudover flere gange tilset af fængslets psykiater. Der blev under afsoningen ikke fundet lægefaglig

Denne artikel er tildelt
en CC-By 4.0 licens

indikation for, at han af helbredsmæssige årsager ikke kunne afsone i en lukket institution (Højesteret, 2024).

Højesteretsdommen er som det fremgår konkret begrundet. Den indsatte var tilsyneladende ikke i væsentlig negativ grad påvirket af isolationen, og der var ofte og systematisk sundhedsfaglig monitorering og vurdering af, at om han kunne forsætte afsoning i lukket fængslet og isolation.

På grundlag af de gennemførte interviews må det imidlertid antages, at forholdene for andre frivilligt isolerede i konkrete tilfælde kan være i strid med forbuddet mod umenneskelig eller nedværdigende behandling i artikel 3, i særdeleshed hvor isolationen påfører den pågældende alvorlig lidelse. I sådanne situationer hvor fængselsmyndighederne ved, eller burde vide, at fortsat isolation kan stride med torturforbuddet, har fængselsmyndighederne en *positiv* forpligtelse til at sikre, at isolerede indsatte rent faktisk ikke udsættes for artikel 3-stridig behandling – også i de tilfælde, hvor den er påført af dem selv.

Den positive forpligtelse indeholder både en *retlig* og en *faktisk* beskyttelse. Den retlige beskyttelse indebærer, at der skal eksistere en national regulering i form af eksempelvis bekendtgørelse, cirkulære eller vejledning, der beskytter mod sådan behandling. Den faktiske beskyttelse indebærer, at fængselsmyndighederne skal tage de nødvendige forbyggende tiltag i situationer, hvor de ved, eller burde vide, at en indsat udsættes for artikel 3-stridig behandling. Det forudsætter som minimum, at fængselsmyndighederne har løbende og regelmæssig kontakt med de isolerede indsatte og systematisk monitorerer og minimerer skadevirkninger.

Der findes som tidligere nævnt – bortset fra den generelle hjemmelsbestemmelse i § 33, stk. 3, i straffuldbyrdsloven – ikke regler, der regulerer frivillig udelukkelse fra fællesskabet, herunder om løbende genvurdering og opfølgning på skadevirkninger. Der må på den baggrund sættes spørgsmålstegn ved, om Danmark lever op til den positive forpligtelse til at sikre frivilligt udelukkede den fornødne *retlige* beskyttelse mod artikel 3-stridig behandling.

Ligeledes kan der sættes spørgsmålstegn ved, om fængselsmyndighederne lever op til den positive forpligtelse til at sikre frivilligt udelukkede en *faktisk* beskyttelse mod, at isolationen udvikler sig til at være i strid med artikel 3. Ikke mindst henset til, at en række interviewede frivilligt udelukkede beretter om markant lidelse under isolationen, herunder udviklingen eller forværringen af mentale lidelser, selvskade og selvmordstanker.

Spørgsmålet er imidlertid, om frivilligt isolerede indsatte med samtykket til at lade sig isolere har givet afkald på deres beskyttelse efter artikel 3?

Kan indsatte samtykke til at blive udsat for tortur?

Menneskerettighederne tildeler og beskytter det enkelte individs rettigheder. Men bestemmer og råder det enkelte individ også selv fuldt ud over sine rettigheder, og kan man give afkald på eller ligefrem samtykke til brud på

rettighederne? Eller kan andre interesser knyttet til disse rettigheder overstige hensynet til det enkelte individ?

EMD fastslog allerede i 1983, at det afhænger af, hvilken rettighed der er tale om: “Admittedly, the nature of some of the rights safeguarded by the Convention is such as to exclude a waiver of the entitlement to exercise them, but the same cannot be said of certain other rights” (ECtHR, 1983: pr. 35). Domstolen følger her en toleddet fremgangsmåde. Først vurderes det, om der er tale om en rettighed, som individet i det hele taget kan give afkald på. Hvis det er tilfældet undersøges dernæst, om det pågældende rettighedsafkald er gyldigt, herunder om det er frivilligt, informeret og omgærdet af processuelle beskyttelsesgarantier.

I forhold til artikel 3 drøftede EMD første gang i 2012 – i en sag om udsendelse af en udlænding til reel risiko for tortur i Irak – om der kan gives afkald på det absolutte forbud mod tortur, mv. Klager i sagen var en irakisk statsborger, som var idømt fem års fængsel for terror og som havde fået afslag på asyl i Belgien. Han blev herefter overført til et udrejsecenter og efterfølgende frihedsberøvet med henblik på udsendelse. Asylmyndighederne oplyste ham, at han aldrig ville få opholdstilladelse i Belgien. Han blev endvidere oplyst, at hans eneste mulighed for at blive i Belgien var som frihedsberøvet. Klager foreslog, at såfremt de belgiske myndigheder betalte hans advokat-omkostninger i Irak, så ville han frivilligt rejse hjem. Klager besluttede herefter ‘frivilligt’ at rejse til Irak for at undgå fortsat frihedsberøvelse. I sagen ved EMD gjorde han dog gældende, at truslen om tidsubestemt fængsling betød, at der i realiteten var tale om en tvangsmæssig udsendelse. Domstolen udtalte, at den ikke ville tage stilling til det principielle spørgsmål, om klager kunne give afkald på retten til at blive udsat for tortur mv., allerede fordi afkaldet på artikel 3-beskyttelse efter EMD’s opfattelse ikke kunne anses for gyldigt (ECHR, 2012a: pr. 123).⁶

EMD afstod på ny i 2018 at tage stilling til det grundlæggende spørgsmål om afkald på artikel 3-beskyttelse, idet afkaldet ikke ansås for at være frivilligt. Sagen vedrørte en klager, som igennem flere år havde været frihedsberøvet i et fængsel i Moldova under artikel 3-stridige forhold, herunder meget ringe sanitære forhold, dårlig mad, begrænset sundhedsbehandling og i perioder uden elektricitet. Fra Moldovas side blev det blandt andet gjort gældende, at klagerne var blevet advaret om, at forholdene i det pågældende fængsel var dårlige, og at klagerne ikke desto mindre havde samtykket til at blive overført til fængslet, idet det var tættere på deres hjem og familie.

6. EMD har efterfølgende i to lignende sager rejst spørgsmålet, om en udlænding kan give samtykke til at blive udsendt til reel risiko for tortur i hjemlandet, men undladt at tage stilling til spørgsmålet pga. manglende frivilligt eller oplyst samtykke (ECtHR, 2020a: pr. 61, 2022a: pr. 74).

The Government's submission could raise the question whether a waiver of the right under Article 3 is possible, notwithstanding the absolute nature of the prohibition. However, even assuming that such a waiver might be possible, the circumstances of the present case do not permit the conclusion that there has been any valid waiver. Indeed, the applicants were deprived of their liberty, and thus within the power of the authorities. As the Court has held with respect to the waiver of certain procedural rights, a waiver must be of the applicant's own free will and must be established in an unequivocal manner and attended by minimum safeguards commensurate to its importance. However, the Government did not clarify the nature of the guarantees which would assure a free decision by the applicants (ECtHR, 2018: pr. 61).

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Domstolen afstod således på ny fra at tage stilling til, om klager generelt kunne give afkald på artikel 3-beskyttelse, fordi afkaldet ikke blev anset for gyldigt.

Det var først i 2020, at EMD utvetydigt fastslog, at der under ingen omstændigheder kan gives afkald på artikel 3-rettigheder. På grund af rettighedens fundamentale betydning ville et sådant afkald være i strid med en væsentlig offentlig interesse. Sagen vedrørte politiets brug af håndjern under en transport fra klagers hjem til en tvungen psykiatrisk udredning. Klager gjorde blandet andet gældende, at brugen af håndjern var i strid med artikel 3, da den ikke var nødvendig. Fra regeringens side blev det gjort gældende, at klager tidligere havde trukket sin klage over politiet tilbage og dermed havde samtykket til den artikel 3-stridige behandling. EMD anførte indledningsvist, at regeringen ikke havde fremlagt dokumentation for, at klagen utvetydigt var trukket tilbage, herunder at de ansvarlige politifolk var blevet sanktioneret. Derefter anførte EMD mere principielt:

More importantly, the Court considers that, in view of the fundamental importance of the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment or punishment, no waiver of the right not to be subjected to such treatment can be accepted, as it would be contrary to an important matter of public interest (ECtHR, 2020b: pr. 81).⁷

EMD slår således for første gang utvetydigt og generelt fast, at der ikke kan gives afkald på beskyttelsen mod tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling i artikel 3. Den præcise rækkevidde af EMD's forbud mod at give afkald på artikel 3-beskyttelsen forekommer dog noget uklar (Taxhjelm og Cakal, 2025). Det må imidlertid antages, at i det omfang en frivillig udelukkelse fra fællesskabet er eller udvikler sig til at være i strid med forbuddet mod umenneskelige eller nedværdigende behandling, så kan det forhold, at den indsatte har samtykket til isolationen, ikke fritage Danmark for ansvar. Dette heller ikke for den positive forpligtelse til at sikre, at indsatte ikke ligeledes udsætter sig selv for artikel 3-stridig behandling. Den frivilligt udelukkede kan ikke gyldigt give afkald på beskyttelse mod umenneskelig

7. Det bemærkes, at alle syv dommere i sagen var enige, samt at den tidligere danske dommer Jon Fridrik Kjølbro var præsident for det kammer, der traf afgørelsen (fjerde sektion).

eller nedværdigende behandling, idet en sådan krænkelse, jævnfør Domstolens egne argumenter, ville stride imod en væsentlig offentlig interesse.⁸

Da muligheden for at samtykke til et afkald af rettigheder som nævnt afhænger af, hvilken rettighed der er tale vil, vil vi i det efterfølgende vende os mod artikel 8.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Er frivillig isolation et indgreb i retten til privat- og familieliv?

Artikel 8 i EMRK beskytter det enkelte individs, herunder indsattes, ret til privat- og familieliv. *Tvangsmæssig* udelukkelse og isolation kan udgøre et indgreb i retten til privat- og familieliv. Ingen domme har endnu forholdt sig specifikt til frivillig isolation.

Der kan efter artikel 8, stk. 2, i EMRK foretages legitime indgreb i retten til privat- og familieliv, eksempelvis med henvisning til orden eller sikkerhed, hvis sådanne indgreb efter en konkret og individuel vurdering må anses for nødvendige og proportionale. Det afgørende i artikel 8-beskyttelsen er således, at der *forinden* indgrebet foretages en konkret og individuel vurdering af nødvendighed og proportionalitet, herunder om foranstaltningerne er rimelige og egnede til at opnå det ønskede formål.

Det er formentligt fængselsmyndighedernes vurdering, at indsatte med ønsket om at blive frivilligt isoleret har givet afkald på deres artikel 8-beskyttelse, hvorfor der ikke gennemføres nogen nødvendigheds- og proportionalitetsvurdering forud for placering i isolation. Spørgsmålet er dog, om disse indsatte gyldigt har givet afkald på denne beskyttelse.

EMD har i en række domme fastslået, at individer godt kan give afkald på deres ret til privat- og familieliv (se eksempelvis ECtHR, 2008, 2010a: pr. 64). Men Domstolen har fastsat tre overordnede betingelser til et gyldigt rettighedsafkald.

Afkaldet skal være klart og utvetydigt ("unequivocal")

Afkald kan gives udtrykkeligt eller stiltiende, men det skal være klart og utvetydigt, og det skal kunne dokumenteres. Et stiltiende samtykke kan gives, hvor den enkeltes opførsel må tolkes således, at der foreligger et samtykke på baggrund af den tilgængelige information – men jo alvorligere rettighedsindgreb, jo større krav stilles til, at samtykket er gyldigt og kan dokumenteres. I kravet om at afkaldet skal være klart og utvetydigt ("unequivocal") ligger også, at personen, der har afgivet rettighedsafkaldet, skal have forstået konsekvenser og rækkevidde af afkaldet (se ECtHR, 2022a).

8. EMD har ligeledes fastslået, at forbuddet mod racediskrimination i artikel 14 er af så fundamental betydning, at det ville være i strid med en væsentlig offentlig interesse ("important public interest") at give afkald herpå (ECtHR, 2007a: pr. 202-204). EMD har ligeledes i to domme drøftet afkaldet på ikke at blive udsat for kønsdiskrimination i artikel 14 (ECtHR, 2012a, 2014).

Til illustration kan fremhæves en sag fra 2022, hvor EMD behandlede en tvangsmæssig udsendelse fra Belgien af klager, en afvist asylansøger. Belgisk politi trængte ind i klagers hjem og ilagde hende håndjern med henblik på udsendelse. Den belgiske stat gjorde gældende, at der ikke var sket brud på artikel 8, da klager havde givet samtykke til, at politiet kunne komme ind i hendes hjem. Som eneste dokumentation for samtykket henviste Belgien til, at det fremgik af politirapporten, at klager havde åbnet døren, da politiet præsenterede sig for hende. Det kunne efter EMD's vurdering ikke dokumentere gyldigheden af samtykket (ECtHR, 2022b: pr. 46).

Tilsvarende i *Vestre Landsret kendelse U.2000.2097V* fik politiet under en efterforskning af et røveri mistanke om, at gerningsmanden kunne opholde sig hos sin bekendte. Politiet ønskede på den baggrund at ransage den bekendtes bopæl med henblik på at søge efter gerningsmanden. Efter en kort samtale lukkede den bekendte til gerningsmanden politiet ind i sin lejlighed. Landsretten fandt, at borgeren, ved alene at have lukket politiet ind i sin lejlighed, ikke kunne siges at have givet fornødent samtykke til ransagningen (*Vestre Landsret*, 2000).

Ud fra de gennemførte interviews er der ikke noget der tyder på, at de indsatte er bevidste om – eller bliver informeret om – at de med ønsket om frivillig isolation også giver afkald på den menneskeretlige beskyttelse efter bl.a. artikel 8.

Som beskrevet tidligere i artiklen oplever mange af de interviewede ikke, at deres 'frivillige' isolation er frivillig. Faktisk oplever en del af dem isolationen som en straf – både fordi tiden i isolation er uden megen støtte og deraf tom, men også fordi de ikke finder vilkårene proportionale i forhold til, hvorfor de har tilvalgt udelukkelsen. Flere af dem oplever sig derfor behandlet som "skyldige" og som "gerningsmænd", snarere end som de ofre for vold og trusler, de selv anser sig for at være (se også Taxhjem, under review). Magnus var derfor "misundelig" på de andre indsatte, han havde vidnet imod i sin straffesag, der nu havde adgang til resocialisering, sport, behandling og værksteder, mens han selv kun havde sin celle. Oliver havde forladt en bande og var derfor i stor fare i fællesskabet: "Jeg snakker ikke med nogen. Jeg er bare inde på min celle ... (suk) Jeg er meget ked af det". William vågnede på hospitalet efter et overfald i fællesskabet, der efterlod ham i livsfare: "Jeg fik et angstanfald bare af at tænke på, at jeg skulle tilbage dertil", som han sagde.

William: Ja, man kan hurtig føle, når man sidder herover, at man ligesom, hvad skal man sige ... man- man kan blive glemt ... der er slet ikke noget man kan. Jeg har- jeg har spurgt, om jeg kunne blive viderestillet til en psykiater, fordi det påvirker mig rigtig meget at sidde her i forvejen, jeg føler mig trist hele tiden, og jeg har svært ved at sove og myldretanker og ... ja ... ik' os'.. tit mareridt ...

Interviewer: Det her med- altså at sidde frivilligt isoleret, hvad tænker du om det som mulighed?

William: Ja, jeg synes, det er en straf, ja ... Der er ingen forskel på at være i- at få 10 dages iso, eller 10 dages frivillig isolation ... det ... der er ingen forskel på det, vi har fuldstændig samme vilkår.. ik' os'?

Interviewer: Hvor du synes, det skulle være—?

William. Der skal måske være lidt færre regler, for ham der sidder frivillig, ik' os' ... Det er jo tit, fordi han har snakket med vagterne eller et eller andet for at hjælpe dem, ik os', og så bliver han straffet for at hjælpe dem ... det ... ja ... Jeg forstår det ikke.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

De meget restriktive rammer i isolation medfølger derfor følelsen af at blive straffet snarere end beskyttet, og de indsatte er ikke bevidste om, at de har givet afkald på artikel 8-beskyttelsen.

Afkaldet skal være frivilligt og kunne tilbagekaldes

Et afkald skal være frivilligt og til hver tid kunne tilbagekaldes. Det skal endvidere kunne dokumenteres, at der er tale om et frivilligt samtykke. Et afkald kan ikke anses for frivilligt, hvis det har negative konsekvenser for individet ikke at give afkald på rettigheden, eller hvis afkaldet gives under en form for pres (se også Rytter, 2022: 124-125). Her kan vises tilbage til sagen om den homoseksuelle mand, der af Tyrkiske myndigheder var blevet isoleret med henvisning til hans egen sikkerhed (ECtHR, 2012d), eller udvisningen fra Belgien til Irak med alternativet om tidsubestemt frihedsberøvelse (ECtHR, 2012b).

Højesterets har i sin afgørelse i *U.2019.4010H* behandlet samtykke til kropsvisitation. A blev visiteret i forbindelse med sin indlæggelse på retspsykiatrisk afdeling. Højesteret fandt, at det efter bevisførelsen måtte lægges til grund, at A gennem det første år af sit ophold på Retspsykiatrisk Afsnit jævnligt protesterede mod at skulle visiteres og stillede spørgsmål ved lovligheden heraf, og at han kun accepterede at skulle visiteres, fordi han ellers ikke ville kunne få uovervåget besøg og uledsaget udgang. A havde i en række tilfælde, ifølge journalen, navnlig i slutningen af indlæggelsen på afdelingen samtykket til visitationen. Højesteret fandt, at A med tiden havde affundet sig med at skulle visiteres for at opnå uovervåget besøg eller uledsaget udgang, uden at der reelt var tale om frivillighed (Højesteret, 2019).

Højesteret anførte, at der ved vurderingen af gyldigheden af As samtykke måtte tages hensyn til karakteren af de vilkår, som han blev stillet over for. Uden samtykke til kropsvisitation kunne han således kun opnå overvåget besøg og kun af en halv times varighed, og han kunne slet ikke opnå udgang. Højesteret fandt det på denne baggrund ikke godtgjort, at A på noget tidspunkt gyldigt havde givet samtykke til kropsvisitationerne.

De interviewede oplever, som sagt, ikke isolationen som et aktivt tilvalg, men tilvælger det som et nødvendigt onde i lyset af trusler eller vold i fællesskabet. Andre vælger det, fordi de oplever sig selv som for syge til at være iblandt andre. Uanset ser få et alternativ til isolationen, og de ved således ikke, hvor længe den skal vare:

Mikkel: Den uvished, det er- det er dét, der er det værste, vil jeg sige, ikke? Altså- men- hvis du tager det tidsmæssige, altså hvis du ved, at du skal sidde tre måneder i isolation, så er det fint. Altså, så sidder du tre måneder i isolation, men ... det er uvisheden ... Jeg ved ikke, hvor længe jeg skal være her.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

Der er således ikke noget der tyder på, at de interviewede opfatter isolationen som frivillig, eller at de har nogen reel mulighed for at afslutte den.

Afkaldet skal omgærdes af processuelle minimumsgarantier

Jo mere omfattende konsekvenser af et indgreb er, jo mere vidtrækkende processuelle garantier skal det omgærdes af. Det indebærer bl.a., at myndigheder skal rådgive og informere den pågældende grundigt og præcist om betydningen af rettighedsafkaldet. Staten skal efter EMD's praksis sikre, at den pågældende er i stand til at forstå og overskue konsekvenser og rækkevidde af afkaldet, samt dokumentere den rådgivning og information borgeren har modtaget.

Der er som tidligere nævnt – modsat tilfældet for tvangsmæssig isolation – ikke generel regulering af frivillig isolation bortset fra § 33 i straffuldbyrdelsesloven. Der er således ingen regler om, at fængselsmyndighederne skal undersøge alternativer til frivillig isolation eksempelvis flytning til anden afdeling eller fængsel; informere og rådgive den indsatte om betydning af at gå i frivillig; løbende monitorere den indsatte under den frivillige isolation; løbende forbedre isolationsforholdene, mv.

Det følger også af de afholdte interviews, at ingen af de interviewede mænd efter eget udsagn forstod, hvad valget indebar, da de traf det. De beskriver heller ikke at være blevet informeret af betjente eller andre om, hvad indholdet i isolationen består i.

Er frivillig isolation artikel 8-stridig?

Der kan efter EMD's praksis gives afkald på retten til privat- og familieliv i artikel 8. Det forudsætter for det første, at afkaldet skal være klart og utvetydigt. Det kan næppe afvises, at frivilligt udelukkede med ønsket om isolation stiltiende kan siges at have accepteret et indgreb i deres ret til privatliv efter artikel 8. Men der er intet på baggrund af interviewene, der tilsiger, at dette samtykke har været hverken klart eller utvetydigt.

For det andet skal afkaldet være frivilligt og ikke afgivet under nogen form for tvang. At gå i isolation på grund af egen sikkerhed eller efter opfordring fra fængselsbetjente kan næppe siges 'frivilligt' at give afkald på retten til privatliv, det vil i dette tilfælde sige til at afsone på normale fællesskabsvilkår.

Endeligt skal afkaldet for det tredje være omgærdet af processuelle beskyttelsesgarantier. Det indebærer, at afkaldet skal være informeret, samt at rækkevidden og konsekvenserne af afkaldet forstås. De gennemførte interviews viser, at de frivilligt udelukkede efter egen opfattelse ikke får meget information eller vejledning i forhold til konsekvenser og rækkevidde af frivillig

isolation. De ved ikke, hvor længe isolationen skal fortsætte, og de kan ikke se nogen meningsfulde alternativer hertil.

I det omfang frivilligt udelukkede kan anses for at have givet stiltiende afkald på deres artikel 8-beskyttelse, må der således alt i alt sættes spørgsmålstegn ved, om der er tale om et gyldigt afkald.

Denne artikel er tildelt
en CC-By 4.0 licens

Konklusion

Frivillig isolation rejser spørgsmål både i forhold til dansk ret og i forhold til EMRK. For så vidt angår dansk ret kan det for det første undre – ikke mindst henset til omfanget af frivillig isolation – at mens der retligt er stor fokus på at begrænse længden og skadevirkninger af tvangsmæssig isolation, er det samme ikke tilfældet for frivillig isolation. Der er ingen generel regulering om brug af frivillig isolation. Det er overladt til det enkelte fængsel og arresthus (Taxhjelm og Kessing, 2025).

For det andet viser artiklen, at langt de fleste indsatte vælger frivillig isolation af hensyn til deres egen sikkerhed for at opnå beskyttelse mod overgreb og chikane fra andre medindsatte – flere på opfordring fra personale. Det må således betvivles, at der reelt er tale om 'frivillig' isolation.

For det tredje tyder meget på, at frivillig isolation *de facto* fungerer som beskyttelsesisolation, jf. § 63 i straffuldbyrdelsesloven. Det er klart forudsat i forarbejderne til § 63, at den indsatte hurtigst muligt – og seneste inden for fem dage – skal overflyttes til en anden afdeling eller afsoningsinstitution. Tvangsmæssig beskyttelsesisolation kan kun lovligt anvendes helt midlertidigt. Brugen af frivillig isolation synes således at 'omgå' formålet med og reguleringen af beskyttelsesisolation.

Frivillig isolation rejser ligeledes spørgsmål i forhold til EMRK. Frivillig isolation er et indgreb i retten til privatliv efter artikel 8. Sådanne indgreb kan kun foretages efter en konkret og individuel vurdering, hvis de varetager et legitimt formål. Fængselsmyndighederne foretager ikke en sådan artikel 8-vurdering, idet indsatte i frivillig isolation formentligt anses for stiltiende at have givet frivilligt afkald på artikel 8-beskyttelsen.

Der kan efter EMD's praksis kun gives afkald på artikel 8-beskyttelsen, hvis afkaldet er gyldigt. Det indebærer, at afkaldet skal være klart og utvetydigt; at det er frivilligt og kan tilbagekaldes; samt at det er omgærdet af processuelle minimumsgarantier, herunder at det er informeret. De gennemførte interviews viser, at disse gyldighedsbetingelser ikke opfyldes i praksis. Der er således tvivlsomt, om et eventuelt afkald på artikel 8-beskyttelsen er gyldigt.

Det må endvidere på baggrund af de afholdte interviews antages, at frivillig isolation i konkrete tilfælde vil kunne udvikle sig til at være i strid med forbuddet mod tortur mv. efter artikel 3. Det vil særligt kunne være tilfældet i forhold til sårbare indsatte, som er i langvarig frivillig isolation, og hvor isolationen påfører alvorlig lidelse. Det må efter EMD's praksis antages, at indsatte

i frivillig isolation ikke kan give afkald på retten til ikke at blive udsat for tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling.⁹ Det vil således være ulovligt, hvis fængselsmyndighederne tillader fortsat frivillig isolation af indsatte, hvis isolationen indebærer, at de udsættes artikel 3-stridig behandling.

Det følger både af artikel 8 og af den positive forpligtelse indeholdt i artikel 3, at fængselsmyndighederne har en forpligtelse til såvel *retligt* og *faktisk* at beskytte indsatte i frivillig isolation mod brud på bestemmelserne. Det indebærer, at der skal være en national regulering fx en bekendtgørelse, cirkulære eller vejledning, som beskytter mod den pågældende behandling, samt at fængselsmyndighederne tager de nødvendige faktiske skridt for at sikre mod brud på bestemmelserne.

Der findes i dansk ret ingen generel regulering af frivillig isolation, der sikrer at EMRK-forpligtelser og EMD's praksis overholdes. Ligeledes viser de gennemførte interviews, at frivilligt isolerede kan sidde månedsvis eller endda i flere år, uden der gennemføres systematiske tiltag for at bringe isolationen til ophør eller forbedre isolationsforholdene.

Justitsministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen bør derfor efter vores opfattelse – ligesom tilfældet er for tvangsmæssig isolation – tilvejebringes en national regulering i form af en bekendtgørelse eller cirkulære, der fastsætter en forsvarlig procedure for beslutningen om frivillig isolation; sikrer at der føres løbende tilsyn med den isoleredes helbred; iværksætter skadesafbødende tiltag i progression med længden på isolationen; samt stiller krav om mindst en ugentlig genvurdering af, om isolationen kan ophøre, eller om den indsatte kan flyttes.

Alle disse tiltag vil imidlertid alle være en symptombehandling af det overordnede problem, netop vold og overgreb i fællesskabet. Her er det centralt at erindre, at det påhviler *staten* – ikke den enkelte indsatte – at garantere, at afsoningen kan foregå i sikkerhed.

Kontaktoplysninger

Frederik Rom Taxhjelm: frederik.taxhjelm@jur.ku.dk

Peter Vedel Kessing: pvk@humanrights.dk

Referencer

- Brasholt M, Sveaass N, Sales PP, et al. (2023) Protocol on medico-legal documentation of solitary confinement. *Torture* 33(1): 92-118.
- CAT (2016) *Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Denmark*. UN Committee against Torture. CAT/C/DNK/CO/6-7.
- CAT (2023) *Concluding observations on the eighth periodic report of Denmark*. UN Committee against Torture. CAT/C/DNK/CO/8.

9. Frivillig isolation kan ligeledes gribe ind i andre centrale rettigheder, end vi her primært beskriver. Skulle frivillig isolation i konkrete tilfælde stride imod forbuddet mod diskrimination i artikel 14, kan der ligeledes aldrig samtykkes hertil.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

- Christoffersen J, Kessing PV, Khalaf B, et al. (2024) *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – Med Kommentarer* (ed. J Christoffersen). 4. udgave. København: DJØF Forlag.
- CPT (2002) *Report to the Government of Denmark on the visit to Denmark*. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. CPT/Inf(2002)18.
- CPT (2008) *Report to the Government of Denmark on the visit to Denmark*. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. CPT/Inf(2008)26.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2020) *Kriminalforsorgens Statistik 2019*. København.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2021) *Kriminalforsorgens Statistik 2020*. København.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2022) *Kriminalforsorgens Statistik 2021*. København.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2023) *Kriminalforsorgens Statistik 2022*. København.
- Direktoratet for Kriminalforsorgen (2024) *Kriminalforsorgens Statistik 2023*. København.
- ECtHR (1983) *Albert and Le Compte v. Belgium*.
- ECtHR (2004) *Iorgov v. Bulgaria*.
- ECtHR (2006) *Ramirez Sánchez v. France*.
- ECtHR (2007a) *D.H. and Others v. the Czech Republic*.
- ECtHR (2007b) *Lelievre v. Belgium*.
- ECtHR (2008) *Kearns v. France*.
- ECtHR (2010a) *Gillan and Quinton v. the United Kingdom*.
- ECtHR (2010b) *Onoufriou v. Cyprus*.
- ECtHR (2012a) *Konstantin Markin v. Russia*.
- ECtHR (2012b) *M.S. v. Belgium*.
- ECtHR (2012c) *Piechowicz v. Poland*.
- ECtHR (2012d) *X v. Turkey*.
- ECtHR (2014) *S.A.S. v. France*.
- ECtHR (2018) *Pocasovschi and Mihaila v. Republic of Moldova*.
- ECtHR (2020a) *M.A. v. Belgium*.
- ECtHR (2020b) *Pranjić-M-Lukić v. Bosnia and Herzegovina*.
- ECtHR (2022a) *Akkad v. Turkey*.
- ECtHR (2022b) *Sabani v. Belgium*.
- Engbo HJ (2019) Normalisering og isolation. I: Rua M & Smith PS (red) *Isolasjon – Et Fengsel i Fengselet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, pp. 211-250.
- Folketingets Ombudsmand (2019) *Udelukkelse Fra Fællesskab*. Temarapport. København: Folketingets Ombudsmand.
- Højesteret (2019) *U.2019.4010H. Ugeskrift for Retsvæsen*.
- Højesteret (2024) *U.2024.4708H. Ugeskrift for Retsvæsen*.
- Justitsministeriet (1978) Cirkulære om adgangen til at anbringe indsatte i enrum, CIR nr. 164 af 14/09/1978.
- Justitsministeriet (1986) Cirkulære om ændring af cirkulære om adgangen til at anbringe indsatte i enrum, CIR nr. 76 af 02/07/1986.
- Justitsministeriet (1989) Betænkningen om en lov om fuldbyrdelse af straf mv.
- Justitsministeriet (1999) LFF 1999-12-08 nr. 145, Forslag til Lov om fuldbyrdelse af straf mv. Fremsat den 8. december 1999 af justitsminister, Frank Jensen.
- Justitsministeriet (2001) *Rapport fra arbejdsgruppe om enerumsanbringelse*.
- Justitsministeriet (2011) LFF 2011-11-09 nr. 9, Forslag til lov om ændring af straffuldbyrdelsesloven og retsafgiftsloven. Fremsat d. 09. november 2011 af justitsminister, Morten Bødskov.
- Kessing PV (2024) Varetægtsfængsling igennem 100 år – en praksis der ikke vil ændres? *Ugeskrift for retsvæsen* 27-28-29: 111-121.
- Kriminalforsorgen (2024) *Sikkerhed i åbne fængsler, lukkede fængsler og arrester. Eftersyn af Kriminalforsorgens regimer*. København: Kriminalforsorgen.

Denne artikel er tildelt
en CC-BY 4.0 licens

- Lindholm J (2024) Afkald på menneskerettighedsbeskyttelse. I: Sørensen MJ & Christensen TK (red) *Samtykke*. København: Ex Tuto Publishing, pp. 55-94.
- Lönnqvist E & Smith PS (2025) Innocent in theory, punished in practice: Assessing the punitiveness of Swedish and Danish pre-trial practice. *Incarceration* 6: 1-19.
- Reiter K, Sexton L & Sumner J (2018) Theoretical and empirical limits of Scandinavian Exceptionalism: Isolation and normalization in Danish prisons. *Punishment & Society* 20(1): 92-112.
- Rytter JE (2022) *Individets grundlæggende rettigheder*. 4th edn København: Karnov Group.
- Smith PS (2017) Punishment Without Conviction? Scandinavian Pre-trial Practices and the Power of the "Benevolent" State. I: Smith PS & Ugelvik T (red) *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice*. London: Palgrave Macmillan, pp. 129-155.
- Smith PS & Koch I (2015) Isolation – Et fængsel i fængslet. I: Kyvsgaard B, Vestergaard J, Holmberg L, et al. (red) *Kriminalistiske Pejlinger*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, pp. 305-323.
- Taxhjelm FR (2025) In the veil of rights: Voluntary isolation in Danish prisons. *Incarceration* 6: 1-19.
- Taxhjelm FR (under review) The self in self-isolation: Making sense of the emptiness of prison segregation.
- Taxhjelm FR & Cakal E (2025) Self-isolation as torture: Autonomy, legal imagination and suffering in prison. *Criminology & Criminal Justice* 0(0): 1-20.
- Taxhjelm FR & Crewe B (2025) The depth of imprisonment and the dilution of self. *Punishment & Society* 28(1): 203-221.
- Taxhjelm FR & Kessing PV (2025) *Frivillig udelukkelse fra fællesskab i danske fængsler og arresthuse*. København: Institut for Menneskerettigheder.
- Taxhjelm FR, Jørgensen SS, Andersen LH & Wildeman C (under review) Isolation Type and Post-Release Mortality Risk Among Formerly Incarcerated Individuals: A Population-Based Study.
- UN (2015) *United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*. UN. A/RES/70/175.
- Vestre Landsret (2000) U.2000.2097V. *Ugeskrift for Retsvæsen*.
- Wildeman C & Andersen LH (2020) Long-term consequences of being placed in disciplinary segregation. *Criminology* 58(3): 423-453.